

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 -ISSN-L 2734 - 6889

Românii și „ginta latină”¹

Academician Ioan Aurel POP

Acum 145 de ani, în 1878, Vasile Alecsandri era premiat la concursul internațional de poezie desfășurat la Montpellier, în Franța. În ce fel? Cu ocazia sărbătoririi a două milenii de existență a orașului Montpellier, „Societatea pentru studiul limbilor romanice” a ales tema „Cântecul latinului”, pentru a-l cinsti pe literatul care va răspunde cel mai bine. Juriul, prezidat de poetul francez de limbă provensală Frédéric Mistral, a acordat marele premiu poeziei „Cântecul ginte latine” de Vasile Alecsandri. A fost un mare triumf pentru literatura română. Prima strofă a poeziei sună așa: „Latina gintă e regină/ Între-ale lumii ginte mari;/ Ea poartă-n frunte-o stea divină/ Lucind prin timpii seculari./ Menirea ei tot înainte/ Măreț îndreaptă pașii săi./ Ea merge-n capul altor ginte/ Vărsând lumină-n jurul ei.”

Veți spune că versurile sunt naive și neinteresante, că atunci erau alte timpuri, că franceza domina scena lumii ca limbă cultă, ca limbă a elitei, a politiciii, a diplomației, că mai exista un entuziasm al solidarității întru latinitate. Nu este greu să vedem că lucrurile s-au schimbat radical de-atunci încolo. Versul s-a metamorfozat demult într-un fel de proză și, uneori, în proză de nepătruns, criptică sau gongorică. „Regele poeziei” – cum îl numea Eminescu pe Alecsandri – a fost întrecut de mult și de multe ori de poeți mai buni. Limba franceză – limbă romanică – și-a pierdut importanța de odinioară în lume, fiind întrecută de o limbă germanică, engleza. Iar solidaritatea neolatină a rămas un vis, necontrazis nici măcar de „Uniunea latină”, organizație cu activitatea suspendată din 2012, de fapt expiată din lipsă de sprijin din partea actorilor care o creaseră. Tabloul general al latinității mondiale este destul de sumbru. Nu-i vorbă, nici lumea germanică și nici lumea slavă nu sunt unite în esența lor, iar înrudirile acestea etno-lingvistice savante par tot mai precare, mai livrești, mai iluzorii.

Și totuși, parcă mai sunt semne ale vechilor solidarități. Românii emigranți, plecați la muncă, răzlețiți prin lume sunt mult mai mulți în Italia și Spania decât în Germania, Anglia, Suedia și Austria, luate la un loc. Și asta nu fiindcă salariile ar fi mai mari, ci pentru că învățarea limbii și integrarea în comunitate sunt mai rapide pentru români în țările latine mediteraneene. Țările cele mai critice, mai severe și mai subiective la adresa românilor sunt Austria, Olanda, Germania și altele dinspre nordul predominant germanic și nu Spania ori Italia. Tot în aceste din urmă țări, în anumite regiuni ale lor, s-a permis predarea limbii și civilizației românești în școli, ca disciplină oficială, recunoscută de autorități. Când cerem câte ceva la Comisia Europeană și la celelalte foruri înalte de la Bruxelles și Strasbourg, în calitate de supuși și preaplecați petenți, diplomația noastră nu se duce întâi la țările germanice, ci tot la neolatini, ca și acum mai bine de un secol și jumătate, când s-a făcut unirea Moldovei și Țării Românești.

Iar spaniola și franceza, la o examinare mai atentă a situației, nu sunt așa de puțin răspândite în lume cum ar părea la prima vedere.

¹ Articol apărut și în Contemporanul, din 28 februarie 2023

Cetatea Cavalerilor

NR. 5(33) MAI -2023

2

Se spune astăzi adesea că cea mai răspândită limbă din lume este chineza, numai că afirmația aceasta se cuvine preluată cu multe rezerve (sau, pe latinește, *cum grano salis*). Mai întâi, trebuie spus că limba chineză este deocamdată un concept și nu are o existență perceptibilă, palpabilă, reală. Ceea ce se numește, de regulă, „limba chineză” este, în acest moment, doar o realitate virtuală. „Limba chineză” reprezintă, în esență, un grup de limbi înrudite, dar distincte și care nu sunt inteligibile reciproc. Ele doar se scriu la fel, profitând de faptul că scrierea chineză notează noțiuni, nu sunete. Dar chiar și așa, scrisul comun este uniformizat cu forța, pentru că în limbile din grup ordinea cuvintelor e adesea diferită. Aceasta înseamnă, de exemplu, că și româna, rusa, germana etc. se pot scrie cu ideograme chinezești, fapt care nu le face să fie dialecte ale limbii chineze. Secole la rând, japoneza s-a scris și ea după regulile chinezești (în consecință, putea fi citită normal de un chinez), dar în realitate japoneza nu se înrudește nici măcar pe departe cu graiurile chineze și are o sintaxă și o morfologie total diferite. Cea mai importantă limbă (dialect?) chinezească este mandarina – baza limbii literare moderne – vorbită de peste 800 de milioane de oameni. Mai sunt cel puțin încă 10 „limbi” (dialecte) chinezești mari, vorbite de mulți oameni (de la câteva milioane până la zeci de milioane). Diferențele dintre aceste „dialecte” sunt așa de mari, încât unii specialiști nu ezită să le numească limbi distincte. Mandarina ar putea să fie cea mai răspândită limbă maternă din lume, numai că ea este o limbă standard (teoretică) și nu una unitară și reală, vorbită de toți chinezii în mod curent și la fel.

Deocamdată, cea mai răspândită limbă maternă din lume nu este engleza și nu este nici chineza – cum se crede îndeobște –, ci spaniola. Popoarele romanice europene au ajuns să domine, la un moment dat, jumătate din omenire și domină și azi, în chip compact, Americile (de la Rio Grande del Norte până în Patagonia sau Țara de Foc), de exemplu. Mai mult, spaniola este a doua limbă maternă din Statele Unite, după engleză. Engleza este înțeleasă și vorbită de cei mai mulți oameni, inclusiv de elitele din China, dar nu ca limbă maternă, ci ca limbă de comunicare. Și mai interesant este un alt lucru: circa 60-70% dintre cuvintele limbii engleze – cea mai răspândită limbă de comunicare de pe Pământ – sunt de origine latină (intrate masiv în limba lui Chaucer și a lui Shakespeare prin mijlocirea francezei, care a fost limba curții Angliei vreme de mai bine de trei secole, de la William Cuceritorul). Franceza este limbă oficială în 30 de țări, din Europa, Africa și America; spaniola este limbă oficială în 20 de țări și are statut special în încă 10 țări; portugheza este limbă oficială în 10 țări începând cu Brazilia (200 de milioane de locuitori); italiana este limbă oficială în trei țări europene, iar româna în două. Sub aspect artistic, al moștenirii culturale, cele mai multe monumente aflate sub protecția UNESCO în lume sunt situate în Italia (51), apoi în China (48), în Spania (44) și în Franța (41). Dintre aceste patru țări, trei sunt romanice și însumează aproape 150 de monumente (în lume sunt peste o mie de monumente protejate de UNESCO). În Uniunea Europeană, principalele destinații turistice sunt, în ordine, Spania, Italia, Franța, adică cele mai importante țări latine, iar țara cu cele mai mari venituri nete din turism este Spania (în 2014, 35,4 miliarde de euro).

Cu alte cuvinte, latinitatea a făurit cultură și civilizație în această lume, a construit modele de urmat, a dat măsura lucrurilor. Și nici românii nu au fost mereu la coada latinității și a lumii. Conform unui clasament științific făcut nu demult în Franța (clasament în care s-a ținut seama de criterii relativ obiective: indicele dezvoltării umane, indicele fecundității – numărul de copii născuți în medie de o femeie vorbitoare a acelei limbi –, număr de vorbitori, număr de traduceri în și din limba respectivă, starea operelor literare, gradul de penetrare a rețelei de internet în limba respectivă, prestigiul, factorii ponderatori etc.), ar fi în lume, dintre cele 6-7 mii de limbi existente, 15 limbi fruntașe. Între aceste 15 limbi situate în top, cinci sunt romanice (franceza, spaniola, italiana, portugheza și româna), patru sunt germanice (engleza, germana, olandeza și suedeza), patru sunt slave (rusa, poloneza, ceha și croata), lor adăugându-li-se două limbi asiatice, anume japoneza și mandarina. Altfel spus, dintre cele 15 limbi de top din lume, 13 sunt limbi indo-europene, iar dintre acestea cinci sunt limbi romanice. Situarea limbii (și literaturii) române într-o asemenea companie selectă arată că poporul român și-a îndeplinit, sub aspect cultural, misiunea sa istorică, deopotrivă întru latinitate și globalitate. Pentru a aprecia corect dimensiunea internațională a acestui patrimoniu, este de ajuns să fie consultat pomenitul „Dicționar Tezaur al Limbii Române”, cea mai importantă operă lexicografică a românilor din toate timpurile, elaborată sub egida Academiei Române pe parcursul a mai bine de un

-2023 -ANUL IULIU MANIU !

Cetatea Cavalerilor

NR. 5(33) MAI 2023

secol. A fost redactat și editat în două etape (seria cunoscută sub sigla DA, în perioada 1906–1944 și seria nouă, cu sigla DLR, în perioada 1965–2010), în 37 de volume și cuprinde peste 175 000 de cuvinte și variante, cu peste 1 300 000 de citate. În el s-au înregistrat toate cuvintele limbii populare, regionalismele și termenii arhaici din textele vechi, cuvintele din literatura beletristică, precum și termenii științifici și tehnici, cu condiția să fie utilizați în cel puțin două domenii de specialitate diferite. Altfel spus, limba română este chiar mai bogată decât o arată acest monument lingvistic, ea ajungând, după unele aprecieri, până la aproape 250 000 de termeni. Dicționarul a fost retipărit în 19 volume masive, de câte 500-1000 de pagini fiecare, în care au fost incluse toate cele 37 de volume publicate de-a lungul timpului. Elaborarea variantei electronice s-a efectuat în perioada 2007–2010. Acest dicționar, prin dimensiunea și perspectiva abordării lexicografice, este similar cu marile dicționare din lexicografia mondială: „Trésor de la langue française”, „Oxford English Dictionary” (OED), „Deutsches Wörterbuch” etc.

3

Revenind la Alecsandri, constatăm că, în ciuda naivității (pentru noi, cei de azi) versului, premiat așa de frumos la Montpellier în 1878, „Cântecul gintei latine” continuă să se audă în lume, chiar dacă lumea aceasta bulversată nu ne mai pare la zenit, ci la apus. Este sigur că „ginta latină” nu mai este, din multe puncte de vedere, „regină” (cum zicea Alecsandri) în Europa și în lume. Europa mediteraneeană rămâne plină de farmec și de trecut glorios, de falnice monumente, dar urmașii (spirituali) ai romanilor par preocupați acum mai mult de „dolce far niente” fără sfârșit („sine die”), de mese copioase, de vin bun și de sieste lungi. Iar românii – și ei mediteraneeni, cel puțin prin brânzeturile rezultate din oierit și prin vinul bun scos din teascuri – nu fac excepție de la această delăsare dulce. Și totuși – zic și eu ca Arghezi, dar în alt sens – dacă universul acesta fascinant numit latinitate s-ar trezi, mai ales prin resursele sale din America Latină (Europa pare prea obosită și indiferentă), lumea ar avea mult de câștigat. Și nici românii nu ar avea de pierdut, măcar prin exemplul dat de „frații” lor (nu într-o moștenire genetică, ci spirituală). Românii sunt europeni, dar nu occidentali, deși, ca evoluție culturală, aparțin prin limbă (neolatină), obârșie („noi de la Râm ne tragem”), nume etnic („român” vine din „Romanus”) și formă de creștinare (prin mijlocirea limbii latine) Occidentului. Totuși, prin geografie și alte multe caracteristici, românii au fost izolați de Occident, rămânând proiectați în lumea bizantino-slavă, balcanică, înconjurați numai de nelatini, ba chiar uitați ca „insulă de latinitate” într-o „mare slavă”. Prin urmare, ambianța externă nu le-a fost favorabilă românilor, nu s-a potrivit cu specificul lor genuin. Dar nici ei, românii, nu s-au zbatut să iasă din izolare, să fie competitivi și concurențiali. Ei s-au complăcut adesea într-o viață ticăloșită – cum se zicea odinioară – perpetuând vorba „Merge și așa!”. De-aici nu a putut să rezulte performanța în care, de la un timp, Occidentul a început să exceleze. Și așa, ne-am trezit cu o sete prea târzie de eliminare a „formelor fără fond” și de sincronizare cu Occidentul, al cărui model eficient cucerea Europa și lumea. Astăzi suntem membri întârziați ai clubului select numit Uniunea Europeană, dar ca ultimi veniți și ortodocși (odinioară, „frâncii” ne ziceau peiorativ „schismatici”), nu avem un statut prea onorabil. Iar unele țări germanice (cândva catolice și protestante, azi mai mult indiferente sau atee) – stimulate de vechi prejudecăți și de erorile noastre – ne privesc cu destul dispreț abia disimulat ca pe vechile lor colonii ori „provincii de periferie”, primite de milă și bune de exploatat intens în ceea ce se cheamă forța de muncă și resursele lor.

Și totuși, cuprinderea noastră în „ginta latină” ne-ar putea ajuta să nu disperăm, să dobândim câte un reazem măcar spiritual, să ne mai uităm câte-un pic la gloria de odinioară a „neamurilor” noastre și a romanilor care au fost mari cuceritori, dar și mai mari decât cuceritori au fost organizatori, iar și mai mari decât organizatori au fost legislatori. Câteodată, și istoria – în ciuda detractorilor, deconstructiviștilor, „progresiștilor”, anulatorilor culturii etc. – poate să fie bună la ceva, măcar ca stimul atunci când ne este greu. Dacă am ști să și muncim temeinic, să ne educăm bine copiii, adolescenții și studenții, să ne alegem lideri vrednici și de încredere, mai că gloria românilor într-o latinitate („cântecul gintei latine”) ar putea să nu rămână o simplă ficțiune sau un vechi vis de poet.